

УДК 811.133.1'271.12

ЧЕРЕДНИЧЕНКО О. І.

*(Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка)***НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ**

У статті розглянуто деякі проблеми унормування (стандартизації) французької мови на сучасному етапі її розвитку.

Ключові слова: мовна норма, унормування, сучасна французька мова.

Чередниченко А. И. Нормообразовательная деятельность как фактор развития французского языка. В статье рассмотрены некоторые проблемы нормирования (стандартизации) французского языка на современном этапе его развития.

Ключевые слова: языковая норма, нормирование, современный французский язык.

Cherednychenko O. I. Norm-creating activity as a factor of the evolution of the French language. The article is focusing on some problems of the contemporary French standardization.

Key words: language standard, standardization, contemporary French.

Досвід регулювання мовних процесів у Франції – країні, яка з часу заснування Французької Академії у 1635 р. має давні традиції мовного унормування і де поняття національної ідентичності визначається передусім володінням французькою мовою, становить значний інтерес з погляду сучасної соціолінгвістики. Не є таємницею, що французи докладають великих зусиль для підтримки французької мови (хоча їй ніщо не загрожує) і зміцнення її позицій у світі, вбачаючи у цьому шлях до збереження власної культурної самобутності у глобалізованому світі.

Цій меті служить прийнятий у 1994 р. "Закон про вживання французької мови", відомий під назвою "Закон Тубона" (La Loi Toubon), який, зокрема згідно зі ст.2, забороняє уживання інших мов, окрім французької, в писемній, голосовій або аудіовізуальній рекламі і передбачає за це покарання аж до конфіскації майна (ст. 3).

Як бачимо, захист власної мови може передбачати і не зовсім демократичні засоби. Мовну політику Франції, включаючи діяльність з унормування французької мови, можна розглядати як взірць розв'язання мовних проблем в контексті глобалізованого світу.

Питанням розвитку французької мови як соціолінгвістичної сутності, зокрема становленню французької літературної норми, присвячено праці багатьох лінгвістів. Серед них – такі відомі й авторитетні постаті, як Бернар Кемада [Quemada 1976] і Ален Рей [Rey 2003], які зробили вагомий внесок у розробку проблем унормування французької мови, співіснування кількох нормативних моделей, неології, словникового маркування лексики та її інформатизації.

В Україні з тематики унормування французької мови опубліковано монографію О.С.Клименка [Клименко 2009], яка стала основою його нещодавно захищеної докторської дисертації. Проблематика праць О.С. Клименка видається актуальною, а поставлені автором завдання є важливими, хоч вони і не охоплюють усього розмаїття проблем мовної політики держави, про що буде сказано нижче. У працях українського вченого звернуто увагу на лінгвокультурні особливості нормотворчої діяльності щодо французької мови у Франції і зроблено загалом успішну спробу осмислити національно-культурну модель такої діяльності.

Динаміка французької літературної норми пов'язана з еволюцією ключового лінгвокультурного концепту *Bon usage* (правильний ужиток) в національній свідомості французів і за теперішніх умов відбиває етап переходу від академічного «правильного вжитку» як стратифікаційно-субординативної моделі мовного унормування до перспективної більш демократичної норми французької мови.

Системний розгляд нормотворення дозволив виявити основні особливості формування літературної норми французької мови у конкретних національно-історичних умовах її функціонування, що дотепер не було предметом спеціального дослідження у вітчизняній романістиці. До наукового обігу введено ряд нових понять, які збагачують загальнолінгвістичну теорію норми, а саме: "лінгвокультурна модель нормалізації", «нормативно-оцінна компетенція» (аксіологікон), "національно-мовний тип", "нормативний дискурс", "нормема" та ін.

Слушними є положення, які стосуються ролі мовної особистості та її рефлексивної діяльності у процесі формування національно-мовного типу як головного чинника збереження

літературної норми. З іншого боку, літературна норма успішно впроваджується лише тоді, коли стає частиною національно-мовної свідомості у статусі норми, тобто відносно сталої нормативно-оцінної характеристики мовного елемента.

Унормування будь-якої мови неможливе без вироблення аксіологічної норми, яка є продуктом діяльності, спрямованої на пошук еталона. Вона проходить два етапи: попередній опис і оцінка мовних реалізацій, цебто об'єктивної норми, (О.С. Клименко називає його переддискурсним описом) і продукування нормотвірного дискурсу у вигляді текстів про кодифіковану норму. В принципі така схема розвиває і осучаснює запропоновану наприкінці 60-х років ХХ ст. чеським лінгвістом Ф. Данешем ідею трирівневої структури нормотворення, яку знаходимо у його праці "The problems of value judgements in the process of standardization" [Daneš 1969]. Йдеться про: 1) опис мовної системи і природної об'єктивної норми, яка відбиває мовленнєву поведінку членів соціуму; 2) кодифікація (або вироблення рекомендацій); 3) перформація (або впровадження рекомендацій у суспільну практику). Слушність цієї моделі підтверджено практикою стандартизації різних літературних мов, зокрема чеської, норвезької і фінської.

Треба пристати на ідею про те, що лінгвокультурний концепт *Von usage*, який лежить в основі французької нормативної традиції починаючи від її зародження у ХVII ст., не є історично непорушним і стає об'єктом переосмислення за нових умов. Французька літературна норма поступово відходить від ригористичних настанов і еволюціонує у бік демократизації.

На відміну від класичної тріади Е. Косеріу [Coseriu 1952] "Система – норма – мовлення", яка піддавалася критиці у науковій літературі за те, що залишала поза нормою значну частину мовлення, О.С. Клименко віддає перевагу п'ятикомпонентній онтологічній структурі національно-мовного типу, яка охоплює найсуттєвіші складові процесу нормалізації. У запропонованій квінтахотомії "система – узус – об'єктивна норма – аксіологічна норма – літературна норма" кінцевим етапом унормування правомірно визначено саме вироблення кодифікованої літературної норми як еталону, який виконує важливу об'єднавчу функцію. Однак цей еталон допускає певне варіювання в своїх межах, яке є органічною властивістю будь-якої літературної мови.

Суперечливість процесу мовного унормування, який визначається взаємодією інтралінгвальних та екстралінгвальних чинників, є цілком реальною. Головна суперечність проходить по лінії "кодифікована літературна норма – узус", під статистичним тиском якого деякі нормативні рекомендації не витримують перевірки часом. З іншого боку, позиції мовознавців-нормативістів в оцінці тих чи тих мовних фактів не завжди збігаються, що знаходить свій відбиток у розбіжностях нормативних приписів, коли різні словники супроводжують одне й те саме явище неоднаковими позначками. Проте подібна ситуація спостерігається не лише в ареалі існування французької літературної мови.

Говорячи про становлення французької літературної норми, слід уникати обмеженості у підходах до проблеми унормування цієї полі- національної/поліетнічної мови. Адже добре відомо, що зовнішня функціональна система, або макросистема, французької мови включає не лише так звану "шестикутну французьку" (*le français hexagonal*), а й національні варіанти французької мови у Бельгії, Канаді, Швейцарії та інших країнах [Чередниченко 2007]. Цей факт спонукав французького лінгвіста Бернара Кемаду ще у 70-і роки минулого століття заявити, що нині немає якоїсь однієї привілейованої моделі французької мови і треба говорити про співіснування декількох моделей (читай – норм), які взаємодіють [Quemada 1976, p. 36]. Відтак твердження про неконкурентність щодо запозичених англіцизмів окремих французьких еквівалентів, які пропонує аксіологічна норма, потребують серйозних уточнень. Так, форми *fin de semaine*, *samedi* – *dimanche* справді поки що статистично поступаються запозиченому англіцизму *week-end* у літературній мові Франції. Проте *fin de semaine* є доміантним варіантом норми для французької мови Канади, де він фактично витіснив з ужитку згаданий англіцизм. У тій же канадській французькій утворено еквіваленти англійським словам *e-mail* (пор. фр. *mèle*) і *fax* у вигляді нових слів *courriel* і *télécopie* (пор. також *télécopier* – *faxer*), які вже стали здобутком і національної норми Франції. З канадської французької запозичено терміни *avionnerie*, *avionneur*, з бельгійського варіанта прийшло слово *autocariste*, а зі швейцарського – термін *privatiser*. І хто знає, чи не стане завтра африканське французьке слово *essencerie* заміником уживаних сьогодні у Франції *station-service/ station-essence*? Все це

вимагає ширшого погляду на процес унормування французької мови, аніж той, який відзначаємо у монографії О.С. Клименка.

Можна погодитися з тим, що за умов демократизації літературної мови зменшується дієвість рекомендацій і приписів нормативістів, але це стосується не лише французької мови. Натомість, важко сприймається кваліфікація «ретроспективно-націоналістична модель нового захисту французької мови» (за О.С. Клименком) для характеристики спроб захистити французьку мову від надмірних іншомовних впливів. Принаймні варто залишити можливість такої кваліфікації самим французам. На мою думку, немає нічого поганого у вживанні власного еквівалента там, де ним можна замінити чужоземне слово (напр., lobby "лобі" /groupe de pression тощо). Кожна мовна спільнота, не бажаючи розчинитися у глобальному просторі під тиском інших мов і культур, очевидно, має право на захист власної мови, і тут досвід французів міг би прислужитися нам українцям.

Безперечно цікавою є теза про чотири типи нормативної оцінки системних одиниць: перспективно нормативний, синхронно нормативний, але перспективно небажаний, синхронно припустимий, але перспективно ненормативний і синхронно ненормативний. Проте існує ризик суб'єктивної оцінки стосовно належності мовних одиниць до певного типу. Так, наприклад, до перспективно ненормативного типу відносять запозичене з англійської слово *tour-орégateur*, хоча навіть попередній аналіз французького медіадискурсу свідчить про безпідставність такого припущення: англіцизм у новій францизованій формі демонструє стале уживання у рекламі паралельно зі своїм питомим еквівалентом *voagiste*.

Підсумовуючи, треба зазначити, що французька літературна норма, як і будь-який мовний стандарт, попри всю свою усталеність, постійно еволюціонує під впливом не лише мовних, а й соціокультурних чинників. Межа між нормативним і ненормативним є досить умовною і крихкою. Те, що сьогодні не належить до норми, має шанс здобути цей статус за умови широкого вжитку в усному і писемному мовленні.

Література

Клименко О.С. Прескриптивна лінгвістика. Французький досвід мовного внормування впродовж XX ст. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. *Чередниченко О.І.* Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. *Coseriu E.* Sistema, norma y habla // Acta de la Facultad de humanidades y ciencias. Montevideo, 1952. *Daneš F.* The problems of value judgements in the process of standardization // Giornate internazionali di sociolinguistica. Roma, 1969. *Quemada B.* L'évolution du français // Une langue: le français aujourd'hui dans le monde / M. Blancpain, A. Reboullet (eds). – Paris, 1976. *Rey A.* A mots découverts. – Paris, 2003.

УДК 811.111-37

ЧУМАК Л. М.

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РОЛЬ АФІКСАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ДЕРИВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються зміни в системі словотвору сучасної англійської мови шляхом виявлення процесів переорієнтації моделей з урахуванням когнітивної специфіки дії таких механізмів, як «лексикалізація морфем» та «морфемізація лексем».

Ключові слова: афіксальні елементи, афіксація, когнітивні механізми, лексикалізація морфем, морфемізація лексем.

Чумак Л.М. Роль аффиксальных элементов в деривационной системе современного английского языка. В статье рассматриваются изменения в системе словообразования современного английского языка посредством выявления процессов переориентации моделей с учетом когнитивной специфики действия таких механизмов, как «лексикализация морфем» и «морфемизация лексем».

Ключевые слова: аффиксальные элементы, аффиксация, когнитивные механизмы, лексикализация морфем, морфемизация лексем.

Chumak L.M. The role of affixal elements in the derivative system of modern English. The article discusses the changes in the word-formation system of modern English by identifying the processes of model reorientation with account of the specifics of such cognitive mechanisms as "lexicalization of morphemes" and morphemization of lexemes".

Key words: affixal elements, affixation, cognitive mechanisms, lexicalization of morphemes, morphemization of lexemes.

Невідповідність між існуючим станом мови та постійно виникаючими в об'єктивному світі новими явищами, реаліями, думками, які потребують найменування, зумовлюють появу інновацій, які призводять до змін, що супроводжують розвиток мови. Усі причини мовних змін